

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/179824>

Please be advised that this information was generated on 2021-03-06 and may be subject to change.

Kempense landbouw

Tijdschrift voor sociale geschiedenis (17e jaargang, nummer 1, februari 1991; verschenen in juni 1991). Verschijnt viermaal per jaar. Prijs jaarabonnement: (f) 66,75; prijs los nummer: (f) 16,75. Nederlandse Vereniging tot beoefening van de Sociale Geschiedenis (NVSG). Prins Mauritsstraat 2, 2991 BR Barendrecht.

- Henk Donkers

4 juli 1991

Een van de eigenaardigheden van de Nederlandse geschiedenis, zo schrijft Gabriel van den Brink in het laatste nummer van het Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis, is het vroegere contrast tussen kustprovincies en landprovincies. Terwijl er in het Noorden en Westen van het land al vroeg grote, kapitaalkrachtige en sterk op de markt gerichte ondernemingen ontstonden, bleven er in het Zuiden en Oosten tot ver in de negentiende eeuw kleine, arbeidsintensieve en op zelfvoorziening gerichte bedrijfjes bestaan.

Volgens gangbare theorieën zou de 'Hollandse' helft van Nederland zich door de bevolkingsgroei en de vraag vanuit steden zijn gaan specialiseren op producten voor de markt. Daarbij werden andere activiteiten en arbeidskrachten afgestoten. De andere helft van Nederland bleef vasthouden aan de zelfvoorzienende 'peasant economy'. De bevolkingsgroei leidde daar tot versnippering, dalende arbeidsproductiviteit en uiteindelijk armoede en sociale tegenstellingen. Het dynamische Westen en Noorden tegenover het statische Zuiden en Oosten.

Volgens het Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis is dit beeld hard aan herziening toe. De boerensamenlevingen op de zandgronden waren helemaal niet zo statisch als altijd gedacht werd. Tenminste niet in de Brabantse Kempen, want daarover gaan de artikelen.

Gabriel van den Brink schetst een beeld van de Kempense boereneconomie in de vorige eeuw. Volgens hem bezat die boerensamenleving 'een hoge mate van flexibiliteit'. Maatregelen als aankopen of pachten van grond, verandering in vruchtopvolging, omzetting van bouwland in grasland, vergroting of verkleining van het marktoverschot, gewassen die veel of juist weinig arbeid vereisen, arbeidsintensivering, later of niet trouwen, uit huis sturen van oudere kinderen ('gaan dienen' bij een andere boer tegen kost en inwoning), en het aantrekken van 'knechten en meiden' gedurende de periode dat de eigen kinderen nog niet kunnen meehelpen, geven de boereneconomie volgens Van den Brink 'een dynamisch karakter waardoor ze zich aan uiteenlopende omstandigheden weet aan te passen. Beschouwd vanuit de huidige tijd lijkt zij 'traditioneel' en 'rigide' te zijn, omdat ze niet voortdurend zoekt naar nieuwe afzetgebieden, haar omzet vergroot of nieuwe technieken tot ontwikkeling brengt. Maar in feite geven de boeren in hun gedrag van een eigen rationaliteit blijk...'

Cor van der Heijden en Gerard Rooijackers laten op een andere manier de 'eigen rationaliteit' van de Brabantse plattelandscultuur zien. Volgens hen moeten historici niet alleen schriftelijke bronnen zoals landbouwverslagen gebruiken. Die zijn door de 'heeren' enqueteurs met een zekere vooringenomenheid en een bepaald dedain opgesteld. Ze gaan uit van de rationaliteit van de geletterde elites, die hun eigen opvattingen over produktiviteit en arbeidstechnieken projecteren op een samenleving die een heel andere, eigen rationaliteit kent. Van der Heijden en Rooijackers reconstrueren een beeld van de agrarische cultuur in de jaren 1880-1900 in het plaatsje Bladel. Zij maken daarbij ook gebruik gemaakt van wat zij 'iconografische en materiele bronnen', in gewoon Nederlands: foto's en werktuigen. Zij hangen hun beeld op aan de roggeteelt, toen verreweg het belangrijkste gewas.

Volgens hen was het Kempense landbouwsysteem, waarbij de veeteelt in dienst stond van de akkerbouw (en niet andersom) een uitgekiend systeem. Alle elementen vervulden een essentiële rol en waren nauwkeurig op elkaar afgestemd. Rationeel en (ecologisch) verantwoord, maar zonder rijenzaaiwerktuigen, schoffelploegen, maaimachines, hooischudders, paardendorswerktuigen die de 'heeren enqueteurs' eigenlijk hadden willen zien. Echter met een strak gereguleerd gebruik van woeste gronden, 'driesen' (kunstweiden naast de boerderij), houtwallen voor strooisel en geriefhout, en werktuigen als snijbakken, erdkarren, hoogkarren, meststikken, mesthaken, rieken, gierkisten, sleden, eggen, ploegen, akkerwalsen, zichten, pikhaken, strekels en wortel-eggen.

De mestvoorziening was de bottle-neck. Tegenwoordig weten de Kempense boeren niet hoe ze van hun mestoverschotten af kunnen komen, maar in de vorige eeuw werd elk schepje mest vertroeteld. Vele generaties boeren zijn dagelijks, jaar in, jaar uit, bezig geweest met het verzamelen van strooisel en de bereiding van stalmest. Ook een derde artikel over de opkomst en ondergang van de wolverwerking in Arendonk in de periode 1750-1850 (zogenaamde proto-industrialisatie) laat de veerkracht en de dynamiek van het regionale landbouwsysteem zien.

Als telg uit een Brabants geslacht van kleine boeren heb ik de degelijke en theoretisch goed onderbouwde artikelen met veel interesse gelezen. De versnipperde overleveringen van mijn ouders en mijn grootouders (Brabantse boeren praten graag over 'vruuger') vielen er aardig door op hun plaats. Veel herinner ik me nog uit mijn eigen kinderjaren op de boerderij in de jaren '50, want pas toen sloeg de modernisering van het Brabantse platteland toe.

Als Derde-Wereld-man trof me de overeenkomst met onderzoek naar traditionele landbouwsystemen in de Derde Wereld. Landbouwdeskundigen hadden er tot voor kort weinig waardering voor en vonden ze ouderwets, primitief, achterlijk en statisch. Ze braken zich het hoofd over de vraag hoe ze die behoudende boeren vooruit konden krijgen, hoe ze weerstanden tegen verandering konden breken. Vooruitgang betekende overschakeling op op westerse leest geschoeide Groene Revolutie-landbouw: gespecialiseerd, marktgericht, gemechaniseerd, gebruikmakend van moderne inputs als kunstmest, zaden, chemische bestrijdingsmiddelen. Nu de nadelen daarvan duidelijk worden en de westerse landbouw ook veel schaduwkanten blijkt te bezitten, neemt de waardering voor de traditionele landbouwsystemen ineens snel toe en ontdekt men er de eigen rationaliteit van (bestaanszekerheid, minimalisering van risico's, ecologische aangepastheid).

Zoals in de Derde Wereld het nieuwe systeem het oude niet moet platwalsen en opzijshuiven, maar de oude technieken moet aanpassen aan de eisen van deze tijd, zo zou de moderne Nederlandse landbouw kunnen kijken welke principes van onze eigen, inmiddels verdwenen landbouwsystemen opnieuw toegepast kunnen worden. Daarin ligt mijns inziens de actuele waarde van dergelijk historisch onderzoek.